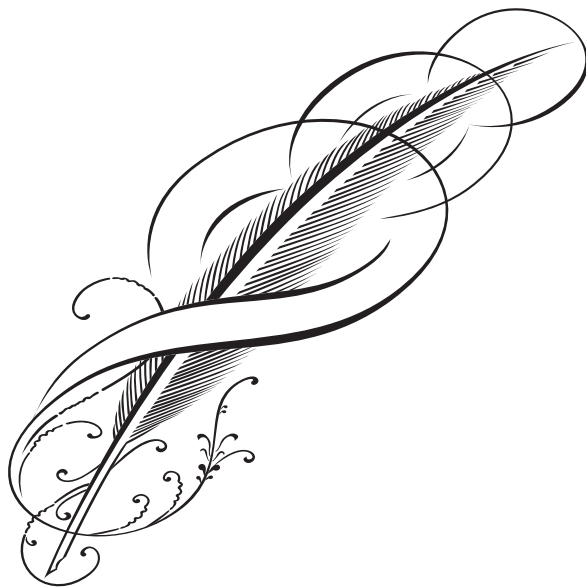

*Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

ISSN 2079-9691

**ХАРКІВСЬКИЙ
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК**

Випуск 15

Харків-2016

УДК 930 (082.1)
ББК 63.3я5
X 21

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 15 від 28 листопада 2016 року)*

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. Посохов С. І. (головний редактор); д-р іст. наук, проф. Астахова К. В.; д-р іст. наук, проф. Богдашина О. М.; д-р іст. наук, проф. Журба О. І.; канд. іст. наук, доц. Іващенко В. Ю.; д-р іст. наук, проф. Каплін О. Д.; канд. іст. наук, доц. Кісельова Ю. А. (відповідальний секретар); канд. іст. наук, проф. Куделко С. М.; д-р іст. наук, проф. Орлов І. Б.; канд. іст. наук, доц. Павлова О. Г.; д-р іст. наук, проф. Петровський В. В.; д-р іст. наук, проф. Сінкевич Є. Г.

Редакційна рада:

д-р. іст. наук, проф. Астахова В. І. (Харків) – голова; д-р. іст. наук, проф. Болебрух А. Г. (Дніпро); д-р., доц. Дроснева Е. (Софія); д-р. іст. наук, проф. Зашкільняк Л. Й. (Львів); д-р. іст. наук, проф. Колесник І. І. (Київ); д-р. іст. наук, проф. Корзун В. П. (Омськ); д-р. іст. наук, проф. Кравченко В. В. (Едмонтон); д-р. іст. наук, проф. Маловічко С. І. (Москва); д-р. іст. наук, проф. Меньковський В. І. (Мінськ); д-р. іст. наук, проф. Пиріг Р. Я. (Київ); канд. іст. наук, проф. Попова Т. М. (Одеса); чл.-кор. РАН, д-р. іст. наук, проф. Рєпіна Л. П. (Москва); канд. іст. наук, доц. Румянцева М. Ф. (Москва); д-р. іст. наук, проф. Удод О. А. (Київ).

Адреса редакційної колегії: 61022, Україна, м. Харків, майдан Свободи, 4, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, кафедра історіографії, джерелознавства та археології (5-56).

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8073 від 29.10.2003 р.

Наказ МОН України про реєстрацію

у «Переліку наукових фахових видань України» № 1328 від 21. 12. 2015 р.

Харківський історіографічний збірник. – X. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – Вип. 15. – 340 с.

У випуску наукового збірника зібрано статті з широкого кола проблем теорії та історії історичної науки та освіти.

Для науковців, викладачів, усіх, хто цікавиться історіографією.

На обкладинці використано літографію «Вічні птахи» члена Національної спілки художників України Н. С. Вербук.

УДК 930(082.1)

ББК 63.3.я5

ISSN 2079-9691

©Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, оформлення, 2016
Автори, 2016

**ІСТОРИОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ ЗАСНОВНИКА
ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Рец. на кн.: Вовк О. І. Постать Василя Каразіна в історіографії / О. І. Вовк ; наук. ред. С. М. Куделко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 328 с.

В історії Російської імперії першої половини XIX ст. помітне місце займає діяльність ученого і винахідника, автора сміливих проектів Василя Назаровича Каразіна (1773–1842). Понад півтори сотні років його ім'я перебуває у фокусі уваги представників різних шкіл і напрямів в історичній та суміжних з нею науках. Особистість В. Н. Каразіна відрізняється від багатьох інших контрастами поведінки, широким діапазоном здібностей і талантів. Як за життя Василя Назаровича, коли в нього було багато друзів і ворогів, так і тепер, по закінченні більш ніж 170 років після його кончини, дослідники сперечаються і не погоджуються один з одним з приводу його переваг і недоліків, досягнень і прорахунків.

Мені здається, що за своїми характеристиками В. Н. Каразін може бути віднесений до особистостей ренесансного типу. Однією з прикметних рис таких особистостей є негнзмовна жага діяльності. Феномен В. Н. Каразіна виявляється в тому, що він, як кажуть, з'явився «в потрібний час, у потрібному місці». Він опинився у Петербурзі в останні роки правління Павла I, а одразу після палацового перевороту подав Олександрю I свою славнозвісну записку, в якій розвинув ідею про необхідність реорганізації тогочасної освітньої системи. Він палко відстоював проект створення університету в Харкові. Саме в той період ідеї Г. С. Сковороди про відкриття вищої школи на теренах Слобідської України знайшли свої перші втілення у культурних осередках, що виникли навколо Харківського колегіуму: в так званій «Попівській академії» О. О. Паліцина та інших гуртках. Ідея Василя Назаровича про заснування в Україні вищого навчального закладу нового типу потрапила у ґрунт, вже підготовлений попередниками.

Найбільш прогресивні представники суспільства відчували потребу в проривах у галузі науки й освіти, а застарілий соціально-економічний базис господарства імперії надсилав усе більш наполегливі сигнали про необхідність реформ. В. Н. Каразін виявився камертоном цих настроїв. Він не лише чутливо вловив поставлені життям завдання, але і натхненно взявся за їх реалізацію. За його діяльністю одні сучасники спостерігали зі схваленням, інші – з явним невдоволенням і навіть ворожістю. Такий стан речей закріпився і в історіографії, яка настільки багата, що дозволяє, як ми бачимо, проводити дослідження монографічного характеру.

Таким чином, заявлена автором тема цілком обґрунтована й актуальна. О. І. Вовк надзвичайно ретельно і старанно дослідила стан наукової розробки проблеми та дійшла висновку, що у сучасній історіографії відсутня узагальнююча розвідка з даної тематики.

Територіальні межі дослідження поширюються на наукові центри Старого і Нового Світу, де виходили присвячені В. Н. Каразину роботи. Хронологічні межі охоплюють роки життя В. Н. Каразіна (1773–1842) та період від моменту кончини просвітителя до наших днів. В кінцевому рахунку автор проаналізувала кілька сотень публікацій, які так чи інакше були присвячені засновнику Харківського університету.

Предметом дослідження виступають процеси формування, побутування і трансформації історіографічних образів В. Н. Каразіна у професійній та масовій історичній свідомості. Об'єкт дослідження – масив публікацій, у якому знайшли відображення присвячені йому комеморативні практики. Джерельна база дослідження широка і різноманітна, вона безсумнівно дозволяє зробити необхідні узагальнення і висновки. Серед певних новацій, до яких вдається автор, потрібно відзначити використання художньої літератури, яка має спільне з історичною наукою комунікативне поле.

Методи і технології дослідження, які застосувала автор для вирішення поставлених перед нею завдань, в основному розроблені у руслі наукознавства та інтелектуальної історії. Автор докладно розкриває свою наукову лабораторію. Особливо розгорнуто вона зупиняється на міждисциплінарній дефініції «образ». Ключове для даного дослідження поняття роз'яснюється з максимальною глибиною і скрупульозністю. Услід за іншими авторами, Ольга Ігорівна використовує поняття «маркер». Під «маркерами» вона розуміє зафіксовані ознаки, які, залишаючись незмінними, фіксують тематичні зміщення у кожному з конкретних історичних періодів. Не зупиняючись на даному питанні спеціально, зазначу, що обрані автором методи і прийоми наукового пізнання зумовили серйозність та обґрунтованість отриманих результатів.

Автор монографії ставить і вирішує фундаментальні мету і завдання. Основною метою роботи є реконструкція процесу вивчення життєпису В. Н. Каразіна у всій його повноті й дослідження історіографічних образів цього історичного діяча у конкретних культурно-історичних умовах. О. І. Вовк, представниця харківського історіографічного осередку, чітко формулює свої завдання та вміло і послідовно їх вирішує. До числа позитивних моментів віднесу і певний прогностичний характер отриманих висновків. Ольга Ігорівна ясно окреслює ті проблеми, які вимагають подальшої розробки, уточнення, а, у деяких випадках, і концептуального переосмислення.

Не характеризуючи зміст розділів, відзначу, що книга написана гарною літературною мовою, всі положення, що містяться в ній, підкріплюються

необхідним науково-довідковим апаратом. Окреме слово варто сказати про додатки до монографії. Ці додатки – найкраще наочне свідчення проробленого наукового пошуку, його квінтесенція.

Разом з тим, можна зробити деякі зауваження автору. Насамперед, О. І. Вовк лише тезово повідомляє про свою позицію по відношенню до героя її монографічного дослідження. При читанні книги виникає питання: який з двох основних напрямків, що склалися в літературі – апологетичний або критичний, ближче до реального прототипу? На нашу думку, було б доцільно хоча б приблизно показати співвідношення представників апологетичного і критичного напрямів у літературі. Хотілось би дізнатися, чи були випадки, коли дослідник переходив від апологетичної позиції до критичної і навпаки, якщо так – то під впливом яких чинників.

Таким чином, монографія О. І. Вовк «Постать Василя Каразіна в історіографії» (науковий редактор – проф. С. М. Куделко) є самостійним та оригінальним науковим дослідженням, яке підводить підсумок багатьом дискусіям, що точилися в літературі протягом більш ніж ста сімдесяти років. Вважаю, що ця монографія буде корисною як для представників академічної спільноти, так і для більш широких кіл зацікавлених читачів.

Р. І. Філіппенко

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

- Журба О. І.** Історична культура імператорської Росії і українська історіографія 305
Рец. на кн.: Историческая культура императорской России: формирование представлений о прошлом : коллект. моногр. в честь проф. И. М. Савельевой / отв. ред. А.Н. Дмитриев ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом. Высшей школы экономики, 2012. – 551 с.
- Кісельова Ю. А.** Історик і час 315
Рец. на кн.: Пирогова-Таран Л. В., Логунова Н. А. Иван Васильевич Лучицкий: историк і час. – Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2015. – 210 с.
- Склокін В. В.** Про перспективи і небезпеки інструменталізації історії. Міркування з приводу «Історичного маніфесту» Девіда Армідеджа і Джо Гулді 319
Рец. на кн.: David Armitage, Jo Guldi. The History Manifesto. – Cambridge, 2014
- Філіппенко Р. І.** Історіографічні образи засновника Харківського університету 323
Рец. на кн.: Вовк О. І. Постать Василя Каразіна в історіографії / О. І. Вовк ; наук. ред. С. М. Куделко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 328 с.
- Серяков С.** Новий крок у дослідженні позитивістської історіографії 326
- Список скорочень** 333
- Відомості про авторів** 334